CZU: 373.5.042:159.954.4 **https://doi.org/10.59295/sum5(185)2025_07**

STIMULAREA CREATIVITĂȚII LA ELEVII DE VÂRSTĂ GIMNAZIALĂ ÎN CADRUL INSTRUIRII

Marina SOFRONI,
Instituția Publică Gimnaziul „Victor Ciutac”, s. Șirăuți, r. Briceni

Vasile PANICO,
Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău

În lucrare sunt examinate unele idei referitor la conceptul, componentele și condițiile pedagogice de formare și dezvoltare a creativității la elevii de vârstă gimnazială. Condițiile pedagogice de formare și dezvoltare a creativității la elevi au fost detectate în baza următoarelor concepte teoretice și praxiologice: structura și componentele de bază ale creativității; funcțiile profesorului școlar – manager al procesului de instruire și lider al clasei de elevi; specificul dezvoltării elevilor de vârstă gimnazială; indicii de soluționare a sarcinilor și situațiilor-problemă; rezultatele experimentului de constatare; blocajele creativității și specificul disciplinei de învățământ; valoarea atitudinilor de învățare orientate spre susținerea energetică a activității de formare și dezvoltare a creativității la elevi.

Cuvinte-cheie: *conceptul şi componentele creativităţii, stimularea creativităţii, capacităţile şi atitudinile de învăţare creativă, profesorul şcolar – manager al clasei de elevi şi al procesului de instruire.*

ENCOURAGING CREATIVITY IN MIDDLE SCHOOL STUDENTS IN THE FRAMEWORK TRAINING

The paper examines some ideas about the concept, components, and conditions of pedagogical training and development of creativity in gymnasium school students. The pedagogical conditions of formation and development of creativity in students were detected based on the following theoretical concepts and praxiological: the structure and basic components of creativity; the functions of the school teacher - manager of the training process and leader of the class of students; the specifics of the development of gymnasium school pupils; clues solving tasks and problem situations; the results of the ascertainment experiment; creativity and the specifics of the educational discipline; the value of supportive learning attitude energy of the activity of training and development of creativity in pupils.

Keywords: *the concept and components of creativity, stimulation of the creativity, capabilities and creative learning attitudes, the schoolteacher - manager of the class of students and the training process.*

Introducere

Educația în calitate de fenomen sociouman are misiunea de a anticipa nivelul existent de dezvoltare a societății. Societatea de mâine va fi alta în toate domeniile sale de activitate materială şi spirituală. Educația actuală prevede pregătirea omului pentru a se adapta și a se readapta pozitiv la schimbările rapide din societate, care în cele mai dese cazuri sunt imprevizibile și incontrolabile.

În condițiile în care societatea sub toate aspectele sale de existență devine din ce în ce mai complexă, imprevizibilă, iar fluxul de informații este foarte intens și contradictoriu, este foarte dificil de a deosebi adevărul de neadevăr, dreptatea de nedreptate, valoarea de nonvaloare, devine evident faptul ca personalitatea (generația în creștere) să posede competența creativă și de gândire critică, să dețină capacitatea de a examina adecvat condițiile de viață personală în raport cu cele sociale, să-și proiecteze și să-și autoanalizeze traseul personal de viață în raport cu schimbările sociale, să ia decizii adecvate în raport cu valorile general-umane și naționale și în special cu sentimentul datoriei și responsabilității. Activitatea de formare la elevi a creativității necesită să fie permanent motivată de toți factorii educaționali.

Educația creativității presupune formarea la elevi a abilităților, a capacităților creative și a atitudinilor de cunoaștere (atitudinile cognitive creative și atitudinile superioare). Atitudinile cognitive creative stimulează procesul de formare şi dezvoltare a capacităților creative, însă ele nu oferă o orientare pozitivă de aplicare

a lor. Poziționarea socioumană a creativității este determinată de natura şi conţinutul atitudinilor superioare (datoria și responsabilitatea, solidaritatea și empatia, susținerea și ajutorul reciproc, tendința de autorealizare și valorificare pozitivă a propriului potențial ș. a.). Atitudinile superioare umanizează capacitățile creative, oferă energie şi direcționează pozitiv locul lor în formarea şi dezvoltarea personalităţii, direcționează activitățile de viață ale personalităţii. Reieșind din cele expuse mai sus putem conchide, că creativitatea este constituită din două componente: a) formarea şi dezvoltarea capacităților creative; b) formarea şi dezvoltarea atitudinilor la personalitate (atitudini cognitive creative şi atitudini superioare).

Conceptul, componentele și mijloacele de formare și dezvoltare a creativității

Toate activitățile de viață ale personalităţii sunt stimulate motivațional. Activitate fără motiv nu există cât şi motiv în lipsa activității. Ele permanent corelează și se interinfluiențează. Vîgotski L. S. a demonstrat, că motivele și comportamentul virtual proiectează și determină modalitățile de comportare ale personalității [11]. În baza studiului teoretic am concretizat conceptul de creativitate.

Procesul de educație și autoeducație a creativității constituie o activitate socioumană care integrează, înglobează în sine un sistem de acțiuni orientate pentru formarea și autoformarea capacităților creative și a atitudinilor valorice de ordin cognitiv (atitudinile cognitive creative și atitudinile superioare de ordin moral, autorealizare, profesionale, estetice ș. a.).

Mijloacele de formare orientată a capacităților creative la personalitate sunt situațiile și sarcinile-problemă. Ele în anumite condiții psihopedagogice constituie mijloacele de formare și dezvoltare a creativității. Pentru formarea capacităților creative este necesar de încadrat elevii în activități educaționale de soluționare a situațiilor și sarcinilor-problemă. Sarcinile și situațiile-problemă necesită să fie raportate și clasificate în conformitate cu factorii intelectuali ai creativității.

Mijloacele de formare a atitudinilor sunt trăirile emoționale. În cadrul formării și dezvoltării capacităților creative la personalitate se formează și se dezvoltă trăirile emoționale creative. Deci, trăirile emoționale cognitive de ordin creativ constituie mijlocul de formare a atitudinilor creative. Menționăm faptul, că procesul de formare a capacităților creative sunt stimulate și de trăiri emoționale indirecte de ordin moral, estetic, autorealizare a propriului potențial, profesionale. Acestea de pe urmă și-n special trăirile, sentimentale de ordin moral personalizează valoric procesul și produsul gândirii creative (capacitățile creative)[6].

Dezvoltarea capacităților creative corelează cu formarea responsabilității la personalitate. Creativitatea este stimulată de interesul către activitatea creativă şi de către motivele morale: datoria şi responsabilitatea; stima şi respectul; grija față de om și societate. Aceste motive umanizează procesul de formare şi aplicare a capacităților creative. Motivele morale esențializează activitatea creativă a personalității şi rezultatul, produsul creativ.

Demersul formativ de stimulare a creativității la elevii de vârstă gimnazială în cadrul instruirii

În baza analizei surselor teoretice și praxiologice am elaborat și implementat un sistem de activități creative la biologie, clasa a VII-a. În soluționarea situațiilor și sarcinilor-problemă am respectat un ansamblu de condiții psihopedagogice. La baza elaborării demersului formativ s-a ținut cont de următoarele deziderate teoretice și praxiologice:

- Structura creativității. Creativitatea este constituită din două componente fundamentale: a) formarea şi dezvoltarea capacităților creative; b) formarea şi dezvoltarea atitudinilor la personalitate (atitudinile cognitive creative şi atitudinile superioare).

- Funcțiile profesorul școlar – manager al procesului de instruire **și lider al clasei de elevi** (model, partener și sfătuitor al elevilor; promotor al climatului emoțional pozitiv favorabil în colectivul clasei; creator al motivelor de învățare). Profesorul școlar organizează, orientează, studiază particularitățile individuale ale elevilor, respectă principiile educației și în special principiul centrării educației pe elev, selectează și aplică optim strategiile problematizate de instruire.

- Specificul dezvoltării elevului de vârstă gimnazială. Vârsta gimnazială este cea mai favorabilă pentru dezvoltarea gândirii creative și critice. Pentru a nu rata oportunitatea perioadei sensibile, se impune de încadrat elevii în activități de rezolvare a situațiilor și sarcinilor cu caracter de problemă. În activitățile cre-

ative elevul compară, evidențiază principalul, analizează, determină relațiile de cauza-efect. Adolescenții se încadrează motivațional pozitiv în activitățile de cercetare, le place să gândească și să facă descoperiri independente. Adolescența este plină de contradicții. Elkonin D. a demonstrat, că în această perioadă, adolescentul se confruntă cu sarcina de conștientizare de sine și autodeterminare în sistemul de valori și relații socioumane [13]. În această perioadă de vârstă la adolescenți se identifică în mod accentuat următoarele particularități de dezvoltare: formarea unui sistem de valori de viață; regândirea valorilor; formarea abilităților de autodeterminare și de manifestare a propriului potențial în cadrul activităților de viață; apariția conștiinței de sine. La elevi se formează inteligența formal-logică, gândirea divergentă, ipotetico-deductivă și reflecția. Adolescența este perioada de autoformare și autodezvoltare morală, socială şi intelectuală. Acțiunile educative necesită să se bazeze pe particularitățile individuale ale elevilor pentru a forma și dezvolta la ei atitudinile cognitive și tendințele de autocunoaștere. Descoperirea și redescoperirea cognitivă independentă și în echipă a adevărului științific generează la elevi ***bucuria cunoașterii.*** Cunoașterea de sine constituie începutul și pilonul de bază în formarea și dezvoltarea atitudinilor de învățare și autoînvățare, care permanent necesită să fie susținute de profesori, părinți și alți agenți educaționali. Activitatea de învățare creativă constituie o condiție de autorealizare a elevilor de vârstă gimnazială. Atitudinile de învățare creativă susțin energetic procesul de formare la elevi a abilităților de argumentare, demonstrare a adevărul științific, depistare a relațiilor de cauză și efect, de colaborare și comunicare cu semenii și profesorii.

- Etapele de soluționare a sarcinilor și situațiilor-problemă: identificarea situației-problemă prezentată; înțelegerea situației-problemă; selectarea informațiilor esențiale ale situației-problemă; realizarea conexiunilor cu situațiile-problemă anterioare; generarea de idei personale necesare pentru soluționarea situației-problemă; adoptarea soluției/soluțiilor referitor la situația-problemă prezentată; demonstrarea corectitudinii soluției.
- Rezultatele experimentului de constatare și blocajele creativității [3, 9].

Condițiile psihopedagogice de formare şi dezvoltare a creativității la elevii de vârstă gimnazială (biologia, clasa a VII-a)

1. Profesorul școlar în calitate de manager al procesului de instruire are menirea de identifica și implementa competențele specifice caracteristice disciplinelor de învățământ, care sunt orientate/ direcționate spre formarea și dezvoltarea creativității la elevi (biologia clasa a VII-a).

Pentru formarea și dezvoltarea creativității la elevi profesorul școlar are menirea de a depista și a pune accentul pe anumite unități de competențe, care nemijlocit sunt orientate spre stimularea creativității la discipoli. În baza analizei Curriculumului și manualului de biologie pentru au fost selectate și concretizate următoarele competențe specifice, care în mod special sunt direcționate spre formarea și stimularea creativității la elevi. În continuare ieșim cu unele propuneri privitor la modificarea și direcționarea activității profesorului școlar.

Biologia, clasa a VII-a. Compartimentul: Organismul uman şi sănătatea

Competențele specifice: Stabilirea relațiilor dintre sistemele de organe cu funcții de nutriție la om. Elucidarea esenței sistemelor vitale cu rol de nutriție și de reproducere. Argumentarea semnificației unui mod sănătos de viață. Interpretarea efectului unor substanțe toxice (tutunul, alcoolul, drogurile) asupra organismului uman și identificarea unor modalități de prevenire a influenței factorilor nocivi asupra omului. Estimarea importanței vaccinării pentru organism. Planificarea unui sistem de acțiuni benefice de menținere a stării de sănătate. Determinarea funcției de bază a sistemul digestiv și demonstrarea argumentată a relațiilor dintre alimentele de bază folosite de om și etapele digestiei. Elucidarea particularităților de funcționare ale sistemului digestiv. Stabilirea legăturilor de cauză şi efect dintre cantitatea de secreție a sucului gastric și alimentație. Determinarea importanței și a particularităților sistemului respirator. Elaborarea de presupuneri-ipoteze argumentate referitor la particularitățile sistemului respirator (dificultăți de respirație la altitudini mari). Determinarea legăturilor de cauză şi efect dintre umiditatea înaltă a aerului atmosferic și respirație. Determinarea semnificației modificărilor acidității mediului în diferite părți ale sistemului digestiv. Elucidarea relațiilor dintre respirație și temperatura aerului atmosferic (scăzută și înaltă). Explicarea și argumentarea influenței alimentelor, aspectului lor estetic, gustativ și a mirosului asupra digestiei.

Elaborarea de propuneri argumentate referitor la producerea, folosirea și gestionarea substanțelor aditive alimentare. Determinarea factorilor care influențează asupra mișcărilor respiratorii. Depistarea factorilor și consecințelor care determină scăderea performanței umane la temperaturi și umiditate ridicată. Cauzele și urmările sau consecințele deshidratării corpului uman. Elucidarea structurii și depistarea interdependenței dintre sistemul digestiv și sistemul respirator, igiena alimentară și igiena sistemului cardiovascular. Elaborarea concluziilor şi recomandărilor referitor la igiena sistemului cardiovascular. Determinarea unor relații dintre schimbul de substanțe și de energie dintre organism și mediu. Elaborarea unor recomandări necesare pentru dezvoltarea normală a organelor de reproducere la adolescenți. Elucidarea esenței și elaborarea recomandărilor referitor igiena sistemului reproducător. Aprecierea influenței condițiilor de viață asupra organismului uman (particularitățile sistemului digestiv și ale sistemului respirator; semnificația nutriției și respirației; igiena alimentară și respirației; particularitățile sistemului cardiovascular; igiena sistemului cardiovascular; imunitatea și vaccinurile; eliminarea deșeurilor din organism și particularitățile sistemului excretor; igiena sistemului excretor; schimbul de substanțe și de energie dintre organism și mediu; particularitățile și igiena sistemului reproducător) [1].

Aceste competențe specifice reflectă anumite laturi sau aspecte generale ale procesului de predare-învățare-evaluare a biologiei în clasa a VII-a şi de aceea se numesc aspectuale sau integratorii. Ilustrăm cele expuse mai sus prin câteva *exemple concrete*.

În baza ideilor integratorii/competențelor specifice „.Determinarea relațiilor dintre respirație și temperatura aerului atmosferic (scăzută și înaltă)” și „Relațiile dintre nutriție și respirație” pot fi propuse elevilor clasei a VII-a astfel de activități creative (situații și sarcini cu caracter de problemă), care nemijlocit sunt orientate spre formarea și dezvoltarea creativității la elevi.

- Ce modificări fiziologice apar în organism în condiții de temperatură ambientală ridicată? De ce? Argumentați răspunsul.
- Care factori determină o scădere a performanței umane la temperaturi și umiditate ridicate? Ce se întâmplă când corpul uman se deshidratează?
- La frig respirația se rărește, iar la temperaturi înalte devine mai frecventă. De ce oamenii cu un strat adipos gros suportă mai ușor frigul decât cei slabi? Care sunt cauzele? Argumentați răspunsul.
- Explicați și demonstrați justețea următoarelor afirmații: a) pentru tineri rația alimentară trebuie să cuprindă o cantitate mai mare de proteine, iar pentru cei vârstnici se recomandă o dietă bogată în produse lactate, legume și fructe proaspete; b) principalele substanțe nutritive ce iau parte la metabolism sunt proteinele, lipidele și glucidele; c) în cadrul activității de muncă fizică consumul de glucide se intensifică și cantitatea lor în sânge crește.

2. Activități de învățare orientate spre integrarea procesului de formare şi dezvoltare a tuturor factorilor intelectuali ai creativității (fluiditatea, flexibilitatea, originalitatea, elaborarea, abstractizarea semantică şi rezistență la închidere) constituie o condiție valorică de formare și dezvoltare a creativității la elevi.

Nu orice activitate creativă (situație sau sarcină-problemă) prevede formarea şi dezvoltarea în mod obligatoriu a tuturor factorilor intelectuali ai creativității și a atitudinilor de învățare. Elevul poate rezolva multiple sarcini cu caracter de problemă, însă unii factori intelectuali ai creativității să rămână la un nivel relativ scăzut de dezvoltare. Sunt activități creative care prevăd formarea şi dezvoltarea unui sau a mai multor factori intelectuali ai creativității. În cadrul experimentului formativ a fost propus elevilor un set de activități creative care au contribuit benefic la formarea tuturor factorii intelectuali ai creativității. Argumentăm cele expuse mai sus prin exemple concrete [7, 8].

- Etapele digestiei sunt următoarele: transformarea alimentelor într-un bol alimentar (cavitatea bucală, glandele salivare care produc fermenți); mișcările peristaltice conduc alimentele spre stomac; alimentele devin lichide și se transformă în chim gastric (stomacul); în intestinul subțire se realizează cea mai mare parte din digestie. Bila facilitează digestia lipidelor; ficatul contribuie la digestia lipidelor care se revarsă în intestinul subțire; sucul pancreatic descompune proteinele, glucidele și grăsimile (absorbția nutrimentelor în intestinul subțire); absorbția apei și evacuarea deșeurilor nedigerate din organism; celuloza vegetală se descompune sub acțiunea bacteriilor, iar produsele de descompunere rezultate se digeră sub acțiunea

fermenților din sucul intestinal și se absorb (intestinul gros). *Cum socotiți? De ce digestia alimentară parcurge aceste etape complexe? Care este funcția de bază a sistemul digestiv? Demonstrați relațiile dintre alimentele de bază folosite de om și etapele digestiei.*

- În regiunile muntoase la altitudine de 4-5 mii metri asupra nivelului mării este dificil de respirat, omul obosește rapid și simte amețeli (boala alpină)? Localnicii din aceste regiuni nu simt aceste incomodități. De ce? Elaborați câteva presupuneri-ipoteze argumentate.

- Înainte de precipitații atmosferice, în zilele cu o umiditate înaltă a aerului atmosferic omul se simte mai obosit, mai puțin energic în acțiunile de viață, resimte incomodități în memorare și gândire, scade parțial activismul, unii oameni resimt dureri de articulații, mici amețeli și slăbiciuni. Cum credeți care sunt cauzele a astfel de efect? Aduceți cât mai multe argumente Pro şi Contra.

- La adolescenți și la adulți mișcările respiratorii ajung la 12-18 pe minut. La oamenii antrenați mișcările respiratorii sunt mai rare – 6-8 pe minut. În urma unor exerciții sportive frecvența respirației ce mărește de 2-3 ori și atinge 40-45 respirații pe minut. Cum credeți? De ce? Care factori în opinia voastră influețează asupra mișcărilor respiratorii?

Activități de dezvoltare a flexibilității, originalității, a rezistenței în câmpul perceptiv.

- Uzinele, fabricile, mașinile poluează foarte mult Pământul. Ce trebuie să facem, ca planeta Pământ să rămână o planetă curată, unde viața să fie plăcută?

- Cum socotiți de ce cea mai mare cantitate de suc gastric se secretă în urma alimentației cu carne, mai puțin în rezultatul alimentării cu pâine și cel mai puțin în urma alimentării cu lapte? Argumentați. Elaborați cât mai multe presupuneri – ipoteze argumentate.

- Explicați și demonstrați justețea următoarelor afirmații: a) pentru tineri, rația alimentară trebuie să cuprindă o cantitate mai mare de proteine, iar pentru cei vârstnici se recomandă o dietă bogată în produse lactate, legume și fructe proaspete; b) principalele substanțe nutritive ce i-au parte la metabolism sunt proteinele, lipidele și glucidele; în cadrul activității de muncă fizică consumul de glucide se intensifică și cantitatea lor în sânge crește.

3. Funcția profesorului-manager al clasei de elevi constă în studierea caracteristicilor individuale ale elevilor, pentru a oferi o individualizare și diferențiere optimă a învățării. Sarcinile și situațiile cu caracter de problemă necesită să fie orientate în mod direct spre formarea capacităților de argumentare și-n mod special să corespundă potențialului de activitate intelectuală a fiecărui elev sau grup de elevi.

Activitatea de învățare creativă este mai complexă în dependență de numărul de date și fapte prezente în ea pe care elevul trebuie să le eleveze, numărul de etape sau pași necesari pentru rezolvare şi numărul de concluzii paralele care trebuie să le facă el reieșind din condițiile problemei. Procesul dezvoltării creativității prevede respectarea la nivelul maxim a principiului individualizării şi diferențierii. În acele cazuri când elevul/elevii întâlnesc dificultăți în soluționarea sarcinilor cu caracter de problemă e nevoie de a le acorda un ajutor copiilor; a le oferi o altă sarcină cu caracter creativ mai simplă; a modifica sarcina înaintată sau a o remodifica, a o descompune în sarcini mai simple; a reformula condițiile problemei; a include noi date suplimentare în conţinutul problemei.

Diferențierea activității de învățare creativă prevede o libertate majoră a cugetului elevilor, care trebuie să fie limitată de conștientizarea posibilităților şi capacitaților de către ei. Libertatea cugetului oferită elevilor a fost condiționată de următoarea reguli: se permite să alegi activități creative conform posibilităților sau de un grad de complexitate mai înalt; se interzice să alegi sarcini simple. În așa mod activitățile creative contribuie nu numi la dezvoltarea amplă și deplină a capacitaților creative ci şi la cristalizarea sentimentului demnității personale [6].

Descoperirea și redescoperirea independentă și în echipă a adevărului științific generează la elevi *bucuria cunoaşterii.* Bucuria cunoașterii constituie un factor fundamental în formarea și dezvoltarea motivelor de învățare (interesele către activitatea de învățare creativă, trebuințele de autorealizare, responsabilitatea de sine și echipă). În cadrul formării unui fond emoțional pozitiv de învățare independentă și în grup, o echipă la elevi se manifestă tendințele de a-și expune opiniile personale referitor la materia de studiu și de a fi responsabili în acțiunile de învățare. La ei se fortifică tendința de a elabora întrebări, a propune ipoteze/presupuneri. S-a observat, că elevii devin mai descătușați în activitățile de învățare creativă, ei manifes-

tă dorințe, tendințe de a determina valoarea/semnificația conceptelor biologice (stabilirea relațiilor dintre sistemele de organe cu funcții de nutriție la om; elucidarea esenței sistemelor vitale cu rol de nutriție și de reproducere la om; argumentarea semnificației unui mod sănătos de viață; estimarea importanței vaccinării pentru organism; planificarea unui sistem de acțiuni benefice de menținere a stării de sănătate).

4. O altă funcție indisolubilă a profesorului școlar pentru stimularea creativității constă în formarea la elevi a capacității de identificare și de respectare a etapelor de soluționare a sarcinilor și situațiilor-problemă.

Etapele sau algoritmul este următorul: identificarea situației sau sarcinii-problemă prezentată; perceperea și înțelegerea situației sau situații-problemă; selectarea informațiilor esențiale pentru soluționarea problemei; realizarea conexiunilor cu situațiile-problemă anterioare; generarea de idei personale necesare soluționării situației sau sarcinii-problemă; adoptarea soluției/soluțiilor la situația-problemă prezentată; demonstrarea și argumentarea corectitudinii soluționării problemei. Pot fi diverse rezultate/produse: a) elevul a găsit soluția adecvată în mod independent sau cu o susținere din partea profesorului sau altor elevi; b) a soluționat problema parțial cu mici devieri, sau cu devieri considerabile; c) manifestă temeri, neîncredere în forțele intelectuale proprii; d) elevul duce lipsă de informații suficiente în soluționarea situațiilor și sarcinilor-problemă; e) produsul sau rezultatul obținut este incorect/neadecvat. Pentru fiecare caz în parte profesorul școlar acționează sau trebuie să acționeze diferit – să reformuleze sarcina creativă, să comunice unele informații suplimentarea, să sugereze încredere elevului, să-l ajute semenii ș. a. Profesorul manager al procesului de învățare permanent trebuie să detecteze logica acțiunilor cognitive și motivaționale ale fiecărui elev și grup de elevi pentru o coordonare benefică/pozitivă a învățării. Învățarea creativă nu constituie o activitate bazată pe memorie și reproducere, ci un proces de redescoperire a noilor cunoștințe și mijloace de învățare. Elevul se transformă într-un „mic" cercetător. El resimte și trăiește astfel de emoții și sentimente: bucuria succesului, satisfacția descoperirii, sentimentul și tendința de a se încadra în acțiuni de învățare prin descoperire.

5. Raportarea predării-învățării-evaluării problematizate la specificul disciplinei de învățământ.

Specificul este determinat de numărul de sarcini aspectuale cu caracter de problemă la disciplina concretă de învățământ, unitățile de timp acordate în planul calendaristic acestei discipline, tipul şi complexitatea situațiilor și sarcinilor-problemă, caracterul pragmatic al activităților creative care nemijlocit relaționează cu viața omului, mediul de viață și sănătate, nivelul activismului independent al elevilor. Instruirea problematizată presupune, neapărat, înfăptuirea legăturii indisolubile dintre predarea şi învățarea problematizată. Aceasta înseamnă că e necesar de a ţine cont de specificul disciplinei de învățământ, de vârsta elevilor, de particularitățile şi aptitudinile lor intelectuale, de necesitatea corelării dintre obiectele de învățământ, de relațiile interdisciplinare. Orice sarcină cu caracter de problemă se consideră percepută, înțeleasă și acceptată de către elevi numai în cazul dacă ei sunt în stare s-o rezolve independent sau să facă unele încercări de soluționare a ei. Pentru aceasta însă, elevul trebuie să posede un nivel satisfăcător de pregătire în domeniul disciplinei date, să întrevadă treptele rezolvării sarcinii [5, 9].

În rezolvarea sarcinilor creative conform materiei de învățământ însușită anterior elevii întâlnesc, de regulă, unele dificultăți, fiindcă nu manifestă capacități bine formate pentru a realiza transferul îndepărtat al cunoștințelor şi capacitaților în noi situații. Este demonstrat faptul, că cu cât transferul este mai îndepărtat cu atât mai multe dificultăți întâlnesc elevii în soluționarea sarcinilor creative. Astfel, în soluționarea sarcinii-problemă „De ce la frig simțim în primul rând că ne îngheță picioarele și mâinile? De ce atunci când încălțămintea este umedă mult mai rapid ne îngheață picioarele? Argumentați răspunsul" elevul/elevii simt necesitatea de a poseda unele cunoștințe și abilități din fizică, chimie și din viață cotidiană. El trebuie să posede capacitatea de a selecta și aplica această informație pentru a soluționa corect, adevat problema, a argumenta răspunsul prin exemple convingătoare.

6. O importanță considerabilă în formarea şi dezvoltarea atitudinilor creative la elevi o constituie crearea şi susținerea de către profesorul școlar a unui climat psihologic favorabil în cadrul activității de instruire creativă.

În crearea climatului psihologic favorabil am recurge la astfel de procedee: sarcinile creative cu un nivel înalt de complexitate au fost propuse elevilor pentru soluționare benevol; analiza produselor învățării creative se realiza sub un fond emoțional pozitiv și prin argumentări convingătoare; greșelile şi unele in-

corectitudini ale elevilor nu se accentuau, ci se evidenția pozitivul; permanent elevilor li se sugera încredere în forțele personale; elevii erau apreciați în corespundere cu următoarele exigențe: calea/căile de analiză și soluționare a problemei; produsul obținut; responsabilitatea și interesul către activitățile creative; potențialul sau posibilitățile intelectuale; activismul independent; cantitatea de muncă intelectuală depusă, tendințele de a se încadra din propria inițiativă în soluționarea situațiilor și sarcinilor creative; tendințele de a activa individual, independent și în echipă [5].

7. Profesorul școlar în calitate de manager al clasei de elevi și al procesului de instruire are menirea de a forma și dezvolta la elevi atitudinile socio-morale în cadrul procesului de instruire prin crearea și respectarea anumitor condiții psihopedagogice. Atitudinile socio-morale constituie o componentă a creativității și ele permanent trebuie să se afle în vizorul cadrului didactic.

Această condiție pedagogică derivă din conceptul de creativitate, care este constituit din doi factori (intelectuali și atitudinali), din principiul formării atitudinilor în cadrul instruirii și mijloacele (metodele, procedeele, formele) de instruire. Pentru formarea și dezvoltarea creativității la elevi în cadrul instruirii a fost aplicat un set de metode și procedee: situațiile și sarcinile-problemă, brainstormingul sau asaltul de idei, studiul de caz, soluționarea sarcinilor problemă în mod individual, echipă sau frontal.

Atitudinile de învățare de ordin moral, de comunicare și de colaborare esențializează activitatea de învățare creativă şi rezultatul sau produsul învățării. Datoria şi responsabilitatea, respectul şi bunăvoința, stima, susținerea şi ajutorul reciproc, solidaritatea, sinceritatea şi onestitatea reprezintă un set de nevoi profunde şi puternice ale vieții umane [6].

Este benefic de format atitudinile pozitive în cadrul activității de instruire: respectarea normelor de comportare în procesul cooperării (corectitudine, toleranță în ascultarea opiniilor altor elevi); susținerea propriilor idei şi puncte de vedere prin argumente convingătoare; manifestarea ajutorului reciproc, reținerea de sine şi de echilibru în trăirile emoționale; exprimarea atitudinii critice şi exigente de sine şi semeni; autoanaliza adecvată a stilului de activitate, de autoapreciere corectă a posibilităților şi de manifestare a propriei individualități. Atitudinile pozitive stimulează procesul de formare și dezvoltare a creativității elevilor.

8. Reieșind din faptul, că elevii de vârstă gimnazială manifestă interes cognitiv către acțiunile de învățare creativă, permanent manifestă emoții pozitive în acțiunile de învățare creativă, am dedus o altă condiție – exigență valorică – formarea atitudinilor de învățare orientate spre susținerea energetică a activității de formare și dezvoltare a creativității la elevi.

Activitățile de învățare creativă servesc ca mijloc important de formare a atitudinilor cognitive atunci când, se respectată anumite condiții organizaționale de ordin psihologic și pedagogic. Încadrarea elevilor în activități de învățare creativă necesită formarea de relații pozitive dintre pedagog şi elevi, între elevi, elevi și părinți. Profesorul școlar – manager al procesului de instruire permanent trebuie să stimuleze atitudinile cognitive ale elevilor [2, 4]. În cadrul experimentului formativ am utilizat astfel de procedee: întrebări ajutătoare; inspirarea, sugerarea încrederii; lauda; reamintirea; comunicarea de informații suplimentare, reformularea sarcinilor creative, modificarea condițiilor de soluționare a sarcinilor-problemă, respectarea ritmului de activitate creativă a elevilor [8].

Profesorul școlar trebuie să organizeze activitatea independentă de rezolvare a sarcinilor creative în așa mod, ca fiecare elev să avanseze în asimilarea de cunoștințe conform ritmului său propriu de gândire. Ritmul prea rapid de învățare formează la elevi emoții de distragere, de nemulțumire, ei formează trăiri emoționale negative, devin excitabili, le apar atitudini negative față de procesul de învățare.

9. Aprecierea adecvată a acțiunilor de învățare creativă are menirea de a dezvolta la elevi tendințele de a deveni mai buni, sârguincioși, organizați şi responsabili.

Forța educativă a evaluării se manifestă atunci, când ea se integrează armonios cu forțele intelectuale ale elevilor. Evaluarea este un instrument eficient de educație în mâinile pedagogului dacă ea stimulează dorințele elevului de a învăța. Pedagogul școlar apreciază elevii numai atunci, când ei dobândeau anumite rezultate pozitive în activitatea de învățare creativă. Aprecierea muncii intelectuale nu numai conform capacităților, dar şi în conformitate cu eforturile pe care le depun elevii în cadrul studiilor mărturisește despre stima față de personalitatea elevilor. Experimentul pedagogic realizat de către noi a confirmat acest concept pedagogic elaborat de Ș. Amonașvili [10].

10. Înlăturarea obstacolelor de formare și dezvoltare a capacităților creative, numite în științele pedagogice blocajele gândirii de ordin perceptiv, emoțional și cultural

Principala atenție a profesorului școlar a fost orientată spre ameliorarea următoarelor blocaje: a) blocajele de ordin social (dorința ca toți elevii să gândească în același fel, să argumenteze identic); b) blocajele emotive (teama de a nu greși, de a nu se face de râs, graba de a accepta prima idee, descurajarea rapidă); c) blocajele de ordin perceptiv care sunt determinate de incapacitatea unor elevi de a percepe și a elucida unele relații sau idei noi în cadrul soluționării situațiilor și situațiilor cu caracter de problemă. Cele mai frecvente manifestări a blocajelor perceptive depistate de către noi sunt: dificultatea de a distinge legăturile de cauză și efect și de restructurare a problemelor; dificultatea de a identifica problema și de a percepe relațiile neobișnuite între idei; impedimentul de a observa noul și neobișnuitul în obișnuit; d) blocajele sociale sunt determinate de lipsa unei opinii publice pozitive în colectivul clasei, de lipsa fondului emoțional pozitiv, de dezaprobarea unor elevi care poate fi generată de colectivul clasei sau de către cadrul didactic. În depistarea și înlăturarea blocajelor creativității n-am bazat pe ideile cercetătoarei A. Stoica-Constantin [9].

Determinarea experimentală a nivelului de dezvoltare a creativității

Pentru realizarea experimentului pedagogic au fost utilizate următoarele instrumente: nivelele de formare și dezvoltare a creativității elaborat de Williams (modificat E. Tunik, completat și modificat de noi) [12] *și* Chestionarul „Atitudinile de învățare creativă a elevilor". În continuare prezentăm rezultatele comparative obținute în cadrul experimentului de constatare și de control privitor la formarea și dezvoltarea creativității la elevi. Au fost determinate nivelele de dezvoltare a creativității la unitatea de curs Biologia, clasa a VII-a.

În dependență de gradul de formare și dezvoltare a creativității elevii comparativ au fost plasați în trei grupe.

1. Nivel scăzut

Elevul întâmpină dificultăți în sarcinilor pentru a depista diverse opțiuni în obținerea unui rezultat pozitiv în învățarea creativă, în elaborarea ipotezelor/presupunerilor și în producerea de idei originale. El preponderent nu manifestă interes către activitățile de învățare creativă și nu exteriorizează tendințe de a participa în activități de învățare în grup/echipă, nu dă dovadă de inițiativă, rar participă la discuții și n-și împărtășește ideile creative cu semenii. Elevul îndeplinește sarcinile creative în mod pasiv și gândește lent. Productivitatea activității de învățare creativă este la un nivel scăzut. Elevul evită sarcinile de complexitate înaltă și nu manifestă interes pentru tipurile de sarcini creative.

Elevul are dificultăți în organizarea muncii de învățare independentă și permanent are nevoie de ajutorul profesorului sau al semenilor. Stăpânirea modalităților de activitate creativă este extrem de lentă, așa că preferă să acționeze conform șablonului/standardului. Produsele învățării creative sunt de regulă nedefinite până la capăt. Abilitățile de autoreglare a activității de învățare sunt slab dezvoltate. Elevul se simte inconfortabil, nesigur, uneori manifestă temeri să vorbească în public. Percepția în cele mai dese cazuri nu este însoțită de emotivitate. Eșecurile sunt însoțite de emoții negative pe termen lung. Manifestă o stimă de sine scăzută. De regulă elevul este concentrat pe el însuși, manifestă dificultăți de comunicare. Sentimentul datoriei, responsabilității, de susținere și ajutor reciproc se manifestă sporadic.

2. Nivel mediu

Elevul cu ușurință face față sarcinilor de învățare creativă pentru a găsi diverse opțiuni pentru obținerea rezultatelor pozitive, în elaborarea ipotezelor și producerea de idei originale, dar nu se străduiește să învețe sistematic conform posibilităților și nu este capabil să identifice cea mai de succes soluție în rezolvarea situațiilor și sarcinilor-problemă. Sarcinile creative le acceptă cu plăcere, dar productivitatea activității de învățare nu este suficient de înaltă. El caută oportunități de a se manifesta în activitățile creative, însă interesul față de ele este inconsecvent. Interacționează cu plăcere și succes cu echipă, dar nu își exprimă întotdeauna punctul de vedere, fiindu-i teamă de a fi criticat. Elevul preferă sarcinile de învățare dificile și nu le acceptă pe cele simple, dar nu întotdeauna persistă în rezolvarea lor.

Elevul manifestă interes pentru tipurile de sarcini creative. Acest interes nu este constant. El este capabil să lucreze independent, dar această abilitate nu se manifestă permanent și are nevoie de susținere și motivare externă. Stăpânirea mijloacelor de învățare creativă decurge într-un ritm mediu, succesul în activitatea de învățare nu este constant. Produsul creativ de regulă are un aspect complet. Abilitățile de autoreglare sunt la

un nivel mediu de formare și dezvoltare. Emoțiile care însoțesc activitatea de învățare creativă, de regulă, depind de mai multe circumstanțe: mediul de învățare, starea de spirit, succesul sau eșecul. Nivelul mediu se caracterizează prin abilități relativ bine formate în autoevaluarea adecvată. Elevul este receptiv, atent, dar uneori nerăbdător și retras în comunicare. Manifestă sentimentul datoriei, responsabilității, de susținere, de ajutor reciproc și tendința de autorealizare şi valorificare a propriului potențial în activitățile de învățare.

3. Nivel înalt

Elevului cu ușurință și productiv soluționează sarcinile creative, posedă abilitatea de a găsi mai multe modalități de soluționare a lor și capacitatea de a determina mai multe opțiuni pentru obținerea unui rezultat pozitiv. El posedă abilitatea de a detecta și de a elabora independent situații și sarcini-problemă, stăpânește abilitatea de a genera un număr mare de idei și viziuni/opinii, de a găsi mai multe utilizări a unor idei și obiecte. În activitatea de învățare creativă elevul posedă un ritm și un stil individual optim și este capabil să-și subordoneze eforturile emoționale, intelectuale și volitive unor obiective bine determinate. Foarte rar apelează la ajutorul profesorului. Elevul este în căutare constantă a oricăror oportunități de eliberare a energiei sale creatoare și primește satisfacție mai degrabă din procesul de învățare creativă decât din rezultat. Se străduiește să perceapă și să rezolve situațiile și sarcinile-problemă la un nivel profund sau sub un alt unghi de vedere să analizeze datele problemelor, fenomenele și procesele din natură și societate.

Elevul este capabil să formuleze probleme, să pună întrebări clare, concise, să ajungă la concluzii și soluții rezonabile, să le testeze, să gândească liber, să interacționeze eficient cu echipa, să identifice modalități alternative de a rezolva o problemă și să selecteze pe cea mai de succes. Elevul este independent, nu se teme de critica adecvată, manifestă inițiativă și este permanent persistent. Percepția se distinge prin acțiuni motivate și automotivate. Produsul creativ are un aspect complet finisat. Abilitățile de autoreglare sunt destul de bine dezvoltate, corespunzător și productivitatea activității de învățare este ridicată. De regulă, activitatea de învățare creativă este însoțită de o dispoziție emoțională pozitivă, o stare de inspirație. Interesul pentru tipurile de sarcini creative este constantă și oferă prioritate activităților de învățare creativă. El manifestă abilitatea și tendința de a învăța independent [5].

Elevul manifestă stimă de sine la nivel adecvat. El este sensibil la problemele și nevoile semenilor și posedă permanent încredere în posibilitățile și intuiția proprie. În cadrul activităților de învățare creativă permanent este relaxat emoțional. Elevul manifestă sentimentul datoriei, responsabilității, de susținere și ajutor reciproc. El manifestă tendința de autorealizare şi valorificare a propriului potențial în activitățile de instruire și extradidactice [12].

Reieșind din faptul, că creativitatea constituie o formațiune psihică constituită din doi vectori fundamentali: procesul de formare și dezvoltare a capacităților creative și procesul de formare a atitudinilor (atitudinile cognitive creative şi atitudinile superioare) de către noi a fost utilizat și Chestionarul „Atitudinile de învățare creativă a elevilor de vârstă gimnazială”. Chestionarul a urmărit obiectivul de a diagnostica atitudinile de învățare creativă a elevilor. În continuare sunt enumerați indicatorii de bază a atitudinilor de învățare creativă a elevilor. Aceștia sunt atunci când elevul preferă activitățile de învățare creativă; este curios să învețe; tendinde spre soluționarea probleme dificile; exprimă dorințe, tendințe de a cunoaște noul; are dorința de a descoperi; arată încredere în posibilitățile intelectuale proprii; manifestă trebuința de a învăța în grup/echipă; are atitudine critică fată de sine și semeni; manifestă trebuința de autorealizare în activitățile de învățare; exprimă emoții pozitive către activitățile de învățare creativă; formulează întrebări nestandarde; manifestă tendințe de a răspunde la întrebările creative; este responsabil în acțiunile de învățare [8, 9]. Rezultatele comparative privitor la nivelul de dezvoltare a creativității la etapa de control și de constatare sunt prezentate în tabelul 1.

Tabelul 1. Rezultatele comparative a nivelului de formare și dezvoltare a creativității la elevii lotului experimental și martor

Nivelul / Lotul	Înalt		Mediu		Scăzut	
	Inițial	***Final***	***Inițial***	***Final***	***Inițial***	***Final***
Experimental	24%	38%	28%	38%	48%	24%
Martor	27%	27%	32%	36,5%	41%	36,5%

În baza implementării sistemului de activități orientat spre stimularea creativității la elevii de vârstă gimnazială am reușit să înregistrăm o îmbunătățire a acestui fenomen/proces educațional. A fost observată o creștere semnificativă a creativității elevilor clasei experimentale după cum urmează: numărul elevilor cu nivelul înalt a crescut cu 14% ; numărul elevilor cu nivelul mediu a sporit cu 10%; numărul persoanelor cu nivel scăzut s-a micșorat cu 24%. În lotul martor schimbările referitor la nivelul de formare și dezvoltare la elevi a creativității este nesemnificativă. Datele/faptele comparative plasate în tabelul 1 demonstrează, că sistemul de activități proiectate și realizate în cadrul experimentului formativ influențează benefic asupra formării și dezvoltării creativității elevilor de vârstă gimnazială în cadrul predării-învățării-evaluării biologiei. Concomitent am diagnosticat și componenta atitudinală a creativității prin utilizarea Chestionarului „Atitudinile de învățare creativă a elevilor de vârstă gimnazială". Rezultatele comparative sunt prezentate în tabelul 2.

Tabelul 2. Rezultatele comparative referitor la nivelul de formare a atitudinilor de învățare creativă a elevilor lotului experimental și martor

Nivelul / Lotul	Înalt		Mediu		Scăzut	
	Inițial	***Final***	***Inițial***	***Final***	***Inițial***	***Final***
Experimental	33%	38%	53%	62%	14%	0%
Martor	36%	36%	50%	50%	14%	14%

Rezultatele prezentate în Tabelul 2 demonstrează o creștere benefică a atitudinilor de învățare creativă la elevii lotului experimental după cum urmează: numărul elevilor cu nivelul înalt a crescut cu 5%, numărul elevilor cu nivel mediu a sporit cu 10%, iar numărul elevilor cu nivel scăzut constituie 0%.

Concluzii

- Cercetarea realizată a contribuit la concretizarea unor idei teoretice și practice referitor la formarea și dezvoltarea creativității la elevii de vârstă gimnazială. Particularitățile psihologice și pedagogice ale elevilor sunt: vârsta gimnazială este cea mai favorabilă pentru dezvoltarea creativității. Creativitatea se dezvoltă în cadrul rezolvării situațiilor și sarcinilor-problemă. La această vârstă benefic se formează abilitățile de manifestare a propriului potențial în cadrul educației. La elevi de vârstă gimnazială pe prim-plan apare necesitatea de formare și de dezvoltare a atitudinilor fundamentale de ordin moral cum ar fi: datoria și responsabilitatea; tendința de a descoperiri și a redescoperi independent și în echipă a adevărului științific. Aceste atitudini generează la elevi *bucuria cunoașterii*.

- Creativitatea presupune prezența la elevi a abilităților de a emite judecăți și raționamente, de acceptare rezonabilă și pozitivă a opiniilor/viziunilor semenilor și a altor oameni, de manifestare a responsabilității pentru faptele și acțiunile proprii, de a analiza obiectiv acțiunile proprii de învățare a semenilor și de a le corecta adecvat, de a accepta ajutorul celorlalți și a oferiri sprijin altor persoane. Elevii care au competențe creative manifestă următorele abilități: de a lua decizii independente; de a fi responsabil; de a prevedea rezultatul activității creative în diverse condiții de viață; de a analiza adecvat situațiile și sarcinile-problemă; de a-și schimba, de a-și modifica modul obișnuit de viață sau opiniile personale; de a manifesta tendințe spre tot ce-i nou şi valoros; de a fi încrezut în sine, în posibilitățile proprii; de a avea capacitatea de a gândi rațional, de a abstractiza și a analiza; de a elabora concluzii și de a acționa consecvent; de a argumenta judecățile proprii. Rezultatele experimentului pedagogic au demonstrat funcționalitatea sistemului condițiilor pedagogice în formarea și dezvoltarea creativității elevilor de vârstă gimnazială. S-a observat o creștere semnificativă a creativității elevilor lotului experimental. Profesorul școlar manager și lider al clasei de elevi are misiunea să dezvolta benefic potențialul creativ al elevilor.

Bibliografie:

1. *Biologie*: *Curriculum național: Clasele 6-9: Curriculum disciplinar: Ghid de implementare* / Ministerul Educației, Culturii şi Cercetării al Republicii Moldova. Chișinău: Lyceum, 2020. ISBN 978-9975-3436-3-3.

2. COJOCARU, V-M. *Introducere în managementul educației*. București: E.D.P, 2004. 363 p. ISBN 973-30-1913-5.
3. DINCĂ, M. *Teste de creativitate*. București: Editura Paideia, 2001, 104 p. ISBN 973-8064-90-2.
4. GUȚU, V., COJOCARU, V., COJOCARU, T. *Management educațional: Ghid metodologic*. Chișinău: USM, 2013.533 p. ISBN 978-9975-71-413-6.
5. NEACȘU, I. *Introducere în psihologia educației şi a dezvoltării*. Iași: Polirom, 2010. 334 p. 9789734617982
6. PANICO, V., GUBIN, S., PANICO, D., MUNTEANU, T. *Conceptul şi modelul educației pentru schimbare şi dezvoltare*. Chișinău: UST, 2011. 100 p. ISBN 978-9975-76-072-0.
7. PANICO, V. *Educația creativității la studenții pedagogi în cadrul instruirii problematizate*. În: *Materialele Conferinței ştiințifico-practice cu participare internațională ”Orientări axiologice ale constructivismului în Educația modernă”*, 31 ianuarie-1 februarie, 2020. Chișinău: UST, 2020. p. 346-351. ISBN 978-9975-76-299-1.
8. PANICO, V., MUNTEANU, T. *Formarea atitudinilor de învățare creativă la elevii de vârstă şcolară mică*. În: *Învățământul universitar din Moldova la 80 de ani*. Chișinău: UST, 2010. ISBN 978-9975-76-041-6.
9. STOICA-CONSTANTIN, A. *Creativitatea pentru studenți și profesori*. Iași. Institutul European: 2004. 350 p. ISBN 973-611-307-8.
10. АМОНАШВИЛИ, Ш. А. *Воспитательная и образовательная функция оценки учения школьников*. Москва: Издательство Педагогика,1984. 296 с.
11. ВЫГОТСКИЙ, Л. *Педагогическая психология*. Москва: Издательсево Педагогика, 1991. 479с. ISBN 5-7155-0358-2.
12. ТУНИК, Е. Е. *Диагностика креативности. Тест Е. Торренса*. Санкт-Петерб. 1998. 167с. ISBN 5-7822-0021-9.
13. ЭЛЪКОНИН, Б. Д. *Психология развития*. Москва: Академия, 2001. 140 с. ISBN 978-5-7695-5199-4.

N. B.: *Articolul a fost elaborat în cadrul subprogramului „Teoria şi metodologia monitorizării și dezvoltării continue şi ciclice a curriculumului şcolar”, cod 140101.*

Date despre autori:
Marina SOFRONI, profesoară, Instituția Publică Gimnaziul „Victor Ciutac”, s. Șirăuți, r. Briceni.
ORCID: 0009-0002-8747-6062
E-mail: marianasofronii5@gmail.com

Vasile PANICO, doctor în științe pedagogice, profesor universitar, Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău.
ORCID: 0000-0002-4431-1770
E-mail: panicovasile@gmail.com

Prezentat: 25.02.2025